

Αὐτὸν τοῦτον τὸν χαρακτῆρα ἔδωσαν εἰς τὴν ποινήν, αὐτὴν τὴν δύναμιν ἐχορήγησαν εἰς τὴν μετάνοιαν ὁ Χριστιανισμὸς καὶ ὁ Ἑλληνισμὸς, καὶ κατὰ τοῦτο ἀκόμη ἐξομοιοῦνται τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τοῦ Χριστοῦ ἡ θρησκεία. Ὅστις ἐπιθυμεῖ νὰ γνωρίσῃ τὴν τάξιν τῶν ἰλασμῶν καὶ ἀγνισμάτων τῶν ἀποτελούντων τὴν λατρείαν τοῦ Ἀπόλλωνος, καὶ πῶς αἱ ἀναίμακτοι θυσίαι ἦσαν αἱ μᾶλλον εἰς αὐτὸν εὐχάριστοι, καὶ πῶς ἦτον οὗτος πρόεδρος ὄλων τῶν ἐγκληματικῶν δικαστηρίων, δὲν δύναται νὰ εὕρῃ ἀσφαλέστερον παρὰ τὸν Μύλλερ ὁδηγόν. Τὸ καθ' ἡμᾶς, θέλομεν δεῖξει ζῶσαν τὴν πάλην τῶν δύο ἀντιθέτων ποινικῶν συστημάτων Ἀνατολῆς καὶ Ἑλλάδος εἰς τοῦ Αἰσχύλου τὸ ἀριστούργημα, τὰς Εὐμενίδας.

Ὁ Ὀρέστης ἐφόνευσε τὴν μητέρα· αἱ Εὐμενίδες, ἀρχαῖαι θεαί, γραῖαι, παλαιαὶ παῖδες (αἵτινες μετὰ τῆς Εἰμαρμένης, τῶν Τιτάνων, τῆς Νεμέτewς ἀντιπροσωπεύουν, ὡς ἴδομεν, τὸ στοιχεῖον τοῦ παλαιοῦ πανθεισμοῦ ἐντὸς τῆς ἐλληνικῆς μυθολογίας) τὸν καταδιώκουν ἀκαταπάστως, καὶ θέλουν μέχρι τελευταίας πνοῆς τὸν καταδιώκει·

Τὸν ἄνδρ' ἐκεῖνον οὔτι μὴ λίπω ποτέ. (ς. 225.)

Τῶν ἀσπόνδων ἐχθρῶν τούτων ἡ ἐκδίκησις δὲν δύναται νὰ χερτάσῃ παρὰ διὰ τῆς ἀπωλείας τοῦ μητροκτόνου· ἐνόσω οὗτος ζῆ, ἡ ἀναπνοή του μολύνει τὸν ἀέρα· τὸ δυστυχές αὐτοῦ τέλος πρέπει νὰ χρησιμεύσῃ πρὸς παραδειγματισμὸν καὶ ἐκφόβισιν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους·

. . . . Αἶμα μητρῶν χαμαί,
 Δυσαγκόμιστον, παπαῖ·
 Τὸ διερὸν πέδῳ κεχυμένον εἴχεται.
 Ἄλλ' ἀντιδοῦναι δεῖ σ', ἀπὸ ζῶντος ῥοφεῖν
 Ἐρυθρὸν ἐκ μέλεων πέλανον· ἀπὸ δὲ σοῦ
 Βοσκὰν φεροίμαν πώματος δυσπότου·
 Καὶ ζῶντα σ' ἰσχνάσας ἀπάξωμαι κάτω.

Ἄντιποίνους τίνης μητροφόνου δύας.
 Ὅφει δὲ κεί τις ἄλλον ἤλιτεν βροτῶν,
 ἢ θεὸν ἢ ξένον
 Τιν' ἀσεβῶν, ἢ τοκέας φίλους,
 Ἐχονθ' ἕκαστος τῆς δίκης ἐπάξια.
 Μέγας γὰρ Αἴδης ἐστὶν εὐθυνος βροτῶν,
 Ἐνερθε χθονός,
 Δελτογράφῳ δὲ πάντ' ἐπωπᾶ φρενί.

(ς. 261—273.)

Ὅταν ὁ ἄνθρωπος ἀκολουθῇ τῆς ἀρετῆς τὰς ἐντολάς, δὲν ἔχει
 τι νὰ φοβῆται· ὅταν ὅμως παραβῇ τοὺς θεῖους νόμους, δὲν
 πρέπει νὰ ἐλπίσῃ πλέον εἰρήνην ἢ συγγνώμην.

Εὐθυδαίαι ὄ' ἠδόμεθ' εἶναι.
 Τοὺς μὲν καθαρὰς χεῖρας προσνέμοντας
 Οὔτις ἀφ' ἡμῶν μῆνις ἐφέρπει,
 Ἄσινῆς δ' αἰῶνα διοιχνεῖ
 Ὅστις δ' ἀλιτρῶν, ὥσπερ ὄδ' ἀνὴρ,
 Χεῖρας φονίας ἐπικρύπτει,
 Μάρτυρες εἶρθαι τοῖσι θανοῦσιν
 Παραγιγνόμεναι, πράκτορες αἵματος
 Αὐτῷ τελέως ἐφάνημεν. (ς. 312—320)

Εὐμ. Βροτοκτονοῦντας ἐκ δόμων ἐλαύνομεν.

Ἄθ. Καὶ τῷ κτανόντι ποῦ τὸ τέλος τῆς φυγῆς;

Εὐμ. Ὅπου τὸ χαίρειν μηδαμοῦ νομίζεται (1).

ς. 421—423

Ἴδου ἀφ' ἐνός ἢ σληρὰ Ἀνατολή. Ἴδου ὅμως ἀφ' ἐτέρου ὁ
 Ἀπόλλων μὲ τὴν οὐρανίαν λέξιν συγγνώμη εἰς τὰ χεῖλη.

(1) Perdete ogni speranza, o vdi ch'ontgate. Δ ἄ ν τ η ς.

Ὁ Ὀρέστης ὑπεδλήθη εἰς τοὺς ἱεροὺς καθαρμούς, ἀπέπλυνε τὰς χεῖρας ἀπὸ τὸ αἷμα τῆς μητρός του· πρέπει ἐπομένως νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τῆς κοινωνίας τὸν κόλπον, ν' ἀπολαμβάνῃ τοῦ λοιποῦ τὴν ἡσυχίαν τῆς συνειδήσεως.

Ἡ Ἀνατολή ὅμως, ἡ ἀκίνητος Ἀνατολή, δὲν δύναται νὰ καταγοήσῃ τὸ νέον τοῦτο σύστημα· φρίκη καταλαμβάνει αὐτὴν ἀκραζομένην τὰ νεοφανῆ ταῦτα δόγματα· ὁ κόσμος θέλει καταστραφῆ, ἂν γίνουν ταῦτα δεκτὰ.

Νῦν καταστροφὰὶ νέων
θεσμίων, εἰ κρατή-
σει δίκαια τε καὶ βλάβαι
τοῦδε μητροκτόνου.

Πάντας ἤδη τόδ' ἔργον εὐ-
χερεῖα ξυναρμόσει βροτεύς·
πολλὰ δ' ἔτυμα παιδότηρωτα
πάθει προσμένει τοκεῦ-
σιν, μετὰ τ' αὔθις ἐν χρόνῳ.

Οὔτε γὰρ βροτοσκόπων
μεινάδων τῶνδ' ἐφέρ-
ψει κότες τις ἐργμάτων·
πάντ' ἐφήσω μόρον.

Πεύσεται δ' ἄλλος ἄλλοθεν,
προφωνῶν τὰ τῶν πέλας κακὰ
λήξιν ὑπέδοσιν τε μόχθων
οὐκέτ' οὐ βέβαια· τλα-
μων δέ [τις] μάταν παρηγορεῖ·
μηδέ τις κικλησκέτω
ξυμφορᾷ τετυμμένος,
τοῦτ' ἔπος θροούμενος,
ἰὼ δίκαια,
ἰὼ, θρόνοι τ' ἐριγγύων.

Ἐὰν ὅμως τοσαύτη εἶναι ἡ ἀντιπάθεια τῶν παλαιῶν θεῶν πρὸς τὴν νέαν τῶν πραγμάτων τάξιν, μικροτέρα δὲν εἶναι τῶν νέων θεῶν ἡ ἀπέχθεια πρὸς τὴν δι' αὐτοὺς ἀκατανόητον ἀρχαιότητα. Μὲ ὑπερήφανον περιφρόνησιν τὰς μεταχειρίζεται ὁ Ἀπόλλων·

. Κατάπτυστοι κόραι,
Γραῖαι, παλαιαὶ παῖδες, αἷς οὐ μίγνυται
θεῶν τις, οὐδ' ἄνθρωπος, οὐδὲ θῆρ ποτέ . . .
Μισήματα' ἀνδρῶν καὶ θεῶν Ὀλυμπίων.

(σ. 69—74)

Ἐξω, κελεύω, τῶνδε δωμάτων τάχως
Χωρεῖτ', ἀπαλλάσσεσθε μαντικῶν μυχῶν.
Μὴ καὶ λαβοῦσα πτηνὸν ἀργηστὴν ὄφιν,
Χρυσηλάτου θάμιγγος ἐξορμώμενον,
Ἄνῃς ὑπ' ἄλγους μέλαν ἀπ' ἀνθρώπων ἀφρόν,
Ἐμοῦσα θρόμβους οὖς ἀφείλκυσας φόνου.

(σ. 180 ἐπ.)

στηλιτεύει δὲ τὴν σκληρότητά των, τὴν δίψαν τοῦ αἵματος, τὰς ἀπανθρώπους τιμωρίας, ἐν αἷς ἡ Ἀνατολή ἡδύνηται·

Οὔτοι δόμοισι τεῖςδε χρίμπτεσθαι πρέπει·
Ἄλλ' εὖ καρανιστῆρες, ὀφθαλμώρυχοι
Δίκαι, σφαγαί τε, σπέρματός τ' ἀποφθεραὶ
Παίδων, κακοῦ τε χλοῦνις, ἠδ' ἀκρωνία·
Λευσμόν τε καὶ μύζουσιν εἰκτισμόν πολὺν,
Ἵπὸ ῥάχιν παγέντες.

Ἡ Ἑλλάς τέλος νικά τὴν Ἀσίαν, ἡ νέα τῶν πραγμάτων τάξις τὴν παλαιάν. Ἡ ἀτομικότης θριαμβεύει διὰ τῆς ἀπολύσεως τοῦ Ὁρέστου·

Ἄνῆρ ὅδ' ἐκπέφευγεν αἵματος δίκην.
Ἴσον γάρ ἐστι τὰριθμημα τῶν πάλων.

Μὲ ποίαν εὐγλωττίαν, μὲ ποίαν ἀλήθειαν ἐκφράζεται τότε ἡ ἀπελπισία τῶν ἀρχαίων τούτων θεῶν, ἠναγκασμένων νὰ ὑποχωρήσωσιν εἰς τὴν δύναμιν τῆς ἐπαναστάσεως, εἰς τοὺς νέους θεοὺς τοῦ ἐγώ!

Ἴὼ θεοὶ νεώτεροι παλαιοὺς νόμους
Καθιππᾶσασθε, κακ χερῶν εἴλεσθέ μου.
Ἐγὼ δ' ἄτιμος ἢ τάλαινα βαρύκοτος,
Ἐν γὰρ τᾶδε, φεῦ,
Ἰού, ἰού, ἀντιπαθῆ
Μεθεῖτα καρδίας σταλαγμὸν
Χθονιαφόρον κτλ.

εἶναι ὡς ἡ τελευταία πνοὴ τῆς ἀρχαιότητος, τοῦ πανθεισμοῦ, καιρίως πληγωμένων. Εἰς τοῦτο δὲ συνίσταται τὸ ὕψος τοῦ Αἰσχύλου, ὅτι εἰς ὅλας αὐτοῦ τὰς τραγωδίας ὁ δεσμὸς τοῦ δράματος δὲν εἶναι ἡ τύχη μερικῶν ἀνθρώπων, ἀλλ' αὐτῆς τῆς ἀνθρωπότητος. Δὲν πρόκειται περὶ Ὀρέστου ἢ Προμηθέως ἢ Ξέρξου, ἀλλὰ περὶ ἰδέας θριαμβεύουσης ἢ νικωμένης, ἥτις διὰ τοῦ θριάμβου ἢ τῆς ἥττης αὐτῆς ἀνοίγει νέαν ἐποχὴν εἰς τὴν παγκόσμιον ἱστορίαν.

Ἴσως εἶπη τις ἐνταῦθα ὅτι ὁ οὐρανὸς μᾶς ἔκαμε νὰ λησμονήσωμεν τὴν γῆν· ὅτι εἶναι πλέον καιρὸς ν' ἀποδείξωμεν ὅτι ἡ ἐλληνικὴ μυθολογία ἦτον ἡ πιστὴ εἰκὼν τῆς ἐλληνικῆς κοινωνίας. Ἀφοῦ ἴδομεν τὸ ἐγὼ νικητὴν καὶ τροπαιοῦχον εἰς τὸν μῦθον ὑπὸ τὴν μορφήν τοῦ Ἀπόλλωνος, μᾶς μένει νὰ ἴδωμεν αὐτὸ τοῦτο καὶ εἰς τὴν ἱστορίαν.

Ποίαν δὲ ἐκ τῶν ἐλληνικῶν φυλῶν ἐξελέξατο ἡ ἀτομικότης, ὁ Ἀπόλλων, ὡς ὄργανον; ἐπὶ κεφαλῆς τίνος ἐξ αὐτῶν ἐτέθη, διὰ νὰ νικήσῃ τὴν Ἀσίαν καὶ τὸν πολιτισμὸν τῆς, διὰ νὰ συγκρητήσῃ εἰς τὸ πεδίου τῆς διανοίας ἐτέραν ἐν Μαραθῶνι μά-

χην, διὰ νὰ καταστήσῃ τὰς ἐπιστήμας, τὰς τέχνας, τὸν πολιτισμὸν τῆς Ἑλλάδος τὴν λαμπρὰν αὐτοῦ πανοπλίαν;

Ὁ μῦθος μᾶς ἀνοίγει ἐνταῦθα τὰς πύλας τῆς ἱστορίας, μᾶς χειραγωγεῖ ἀπὸ τὸν Ὀλυμπον εἰς τὴν γῆν· διηγούμενος ὅτι ὁ Δῶρος ἦτον υἱὸς τοῦ Ἀπόλλωνος, αἰνίττεται ἀρκετὰ, ὅτι ἡ Δωρική φυλὴ ὑπῆρξεν ἐκείνη τὴν ὁποίαν ὁ Θεὸς ἐξελέξατο διὰ νὰ ἐκπληρώσῃ τὰς ὑψηλὰς τοῦ Διὸς βουλὰς.

Ἐὰν ὁμῶς ὁ Ὀλυμπος εἶναι ἡ πιστὴ εἰκὼν τῆς ἑλληνικῆς κοινωνίας, καὶ ἐὰν εἰς τὸν Ὀλυμπον ἴδομεν πρὸς τῷ Διὶ τὴν Εἰμαρμένην, πρὸς τῷ Ἀπόλλωνι τὴν Νέμεσιν, πρὸς τῇ Εὐρώπῃ τὴν Ἀσίαν, πρὸς τῷ ἔ γ ῶ τὸ οὐκ ἔ γ ῶ, ἐρωτῶμεν ποία εἶναι ἡ ἀνθρωπίνη μεθερμηνεύσις τῆς θείας ταύτης διαλέκτου; ποία εἶναι ἐντὸς τῆς ἑλληνικῆς οἰκογενείας ἡ φυλὴ, ἣτις ἀντιπροσωπεύει τὴν Εἰμαρμένην, τὴν Νέμεσιν, τὴν Ἀσίαν, τὸ οὐκ ἔ γ ῶ;

Ἡ ἀπάντησις δὲν εἶναι δύσκολος· τεθέντος ἅπαξ τοῦ ἐνὸς τῶν δύο τούτων στοιχείων εἰς τὴν Δωρικήν φυλὴν, τὸ ἀντίθετον αὐτοῦ δὲν δύναται νὰ ἦναι παρ' ἡ Ἰωνικὴ φυλὴ. Ἡ ἀντίθεσις αὕτη τῶν δύο φυλῶν ἀνεγνωρίσθη ἤδη ἀπὸ ὅλους τοὺς ἱστορικοὺς, ἔλαβεν ἀποδεδειγμένου πράγματος ἰσχύν· δὲν μᾶς μένει ἐπομένως παρὰ ν' ἀποσκεπάσωμεν ὑπὸ τὴν ἀντίθεσιν ταύτην τὴν αὐτὴν ἐκείνην πάλιν, τὴν ὁποίαν πρὸ ὀλίγου ἴδομεν εἰς τὴν ἑλληνικὴν μυθολογίαν, καὶ διὰ τῆς συγκρίσεως τῶν ἐθίμων, τῆς θρησκείας, τῆς φιλολογίας τῶν δύο τούτων φυλῶν ν' ἀποδείξωμεν, ὅτι εἰς μὲν τὴν μίαν σκοπὸς τῆς κοινωνίας ἦτον ἡ ἀνύψωσις, ἡ ἀποθέωσις τοῦ ἀτόμου, εἰς δὲ τὴν ἄλλην τὸ ἄτομον ἦτον ἀπλοῦν τῆς κοινωνίας ὄργανον, αὐτῆς δὲ κύριος σκοπὸς ἡ ἀνύψωσις, ἡ ἀποθέωσις τοῦ πλήθους.

Πρὶν ὁμῶς ἔμβωμεν εἰς τὴν ὕλην ταύτην, ἃς μᾶς συχωρηθῆ νὰ ἐρευνήσωμεν τὴν αἰτίαν, εἰς τὴν ὁποίαν πρέπει ν' ἀποδοθῆ ὁ ἀντίθετος χαρακτήρ τῶν δύο τούτων ἀδελφῶν φυλῶν.

Ῥίπτοντες τὸ βλέμμα ἐπὶ τοῦ γεωγραφικοῦ τῆς Ἑλλάδος

πίνακος καθ' ἣν στιγμὴν αἱ φυλαὶ αὐταὶ ἐγκατέλιπον τὰς ἀρχικὰς αὐτῶν ἑδρας, παρατηροῦμεν ὅτι ἡ μὲν, ἡ Δωρικὴ, κατέβαινε ἐπὶ τὰς ἐπαρχίας τὰς μετὰ ταῦτα ὑπὸ κοινὸν ὄνομα Ἑλλάς καλουμένας ἀπὸ τὰς πρὸς βορρᾶν αὐτῶν κειμένας χώρας· ἐνῶ ἡ Ἰωνικὴ φυλὴ κατεῖχε τὸ μεσημβρινὸν καὶ ἀνατολικὸν αὐτῶν μέρος, τὸ πρὸς τὴν Ἀσίαν καὶ τὴν Αἴγυπτον ἀποβλέπον· ἐπομένως ἐνῶ ἡ μὲν ἔφερε μεθ' ἑαυτῆς τὸ αἶσθημα τῆς ἀτομικῆς ἀνεξαρτησίας, τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ τὸ διακριτικὸν τῶν εὐρωπαϊκῶν φυλῶν σημεῖον, ἡ ἄλλη διὰ τῆς ὡς ἐκ τῆς θέσεώς της συγκοινωνίας μετὰ τῆς Ἀνατολῆς, ἔπρεπε ἀναγκαίως νὰ ἐγκολπωθῆ τὰς ἀρχὰς αὐτῆς καὶ τὸν πολιτισμόν.

Διὰ τοῦτο βλέπομεν τὴν τρυφὴν τῶν ἀνατολικῶν ἠθῶν ταχέως ἐπικρατήσασαν παρὰ τοῖς Ἰωσιν. Ἐνῶ οἱ Δωριεῖς ἐξί-
 ῶνται καθήμενοι, οἱ Ἰωνες διδάσκονται ἀπὸ τοὺς γείτονάς
 των νὰ πλαγιάζουσι ἐπὶ μαλακῆς κλίνης (1). Ἐνῶ ἡ Δωρὶς
 γυνὴ ἔχει καὶ αὐτὴ τὴν συνείδησιν τῆς ἀξίας της, καὶ ἐπομέ-
 νως ἀπολαμβάνει τὴν αὐτὴν μετὰ τὸν ἄνδρα ὑπόληψιν, ἡ γυνὴ
 ἐξ ἐναντίας θεωρεῖται παρὰ τῶν Ἰώνων, κατὰ μίμησιν τῆς
 Ἀσίας, ὡς δούλη, ὡς ὄργανον ἡδονῆς (2). Ὡς καὶ αὐτὴ ἡ ἰωνικὴ
 μουσικὴ ἐστερήθη τὴν πρωτότυπον αὐτῆς ἀνδρείαν, καὶ δὲν πα-
 ράγει εἰμὴ ἡδυπαθεῖς καὶ ἀβροὺς ἤχους (3). Τὴν μικτὴν ταύ-
 την τοῦ ἰωνικοῦ πολιτισμοῦ φύσιν θαυμασίως ἀντιπροσωπεύει
 ὁ βασιλεὺς τῆς τῶν Ἰώνων μητροπόλεως, ἤτοι τῶν Ἀθηνῶν,
 ὁ Κέκρωψ, συμφυὲς ἔχων σῶμα ἀνδρὸς καὶ
 δράκοντος (Ἀπολλόδ. III. 14. 1.)

Ταῦτα μὲν ὡς πρὸς τὴν αἰτίαν τοῦ ἀνταγωνισμοῦ τῶν δύο
 φυλῶν ἃς προχωρήσωμεν ἤδη εἰς τὴν λεπτομερεστέρα αὐτοῦ
 ἀνάλυσιν.

(1) Müller, T. 2, σ. 274.

(2) Αὐτ. σ. 286.

(3) Αὐτ. σ. 319.

Καθὼς ἴδομεν ἀνωτέρω τὸν Ὀλύμπου κεχωρισμένον εἰς δύο ἀντίθετα στρατόπεδα, καὶ ἀφ' ἐνὸς μὲν τὸν Δία, τὸν Ἀπόλλωνα καὶ τοὺς νεωτέρους θεοὺς, ἀφ' ἐτέρου δὲ τοὺς παλαιούς θεοὺς, ὡσαύτως καὶ εἰς τὴν ἐξωτερικὴν λατρείαν ἀντανακλᾶται αὐτὸ τὸ ἴδιον σχίσμα. Ἡ λατρεία τοῦ Ἀπόλλωνος εἶναι ἡ δημοσία λατρεία (Staatsreligion) τῶν Δωρικῶν λαῶν· χρηστήριον αὐτῶν εἶναι τὸ ἐν Δελφοῖς· αἱ νομοθεσίαι αὐτῶν δὲν ἔχουν κῦρος, ἀν δὲν καθιερώθησαν διὰ τοῦ στόματος τῆς Πυθίας. Καθ' ὅσον αἱ κατακτήσεις τῶν Δωριέων ἐκτείνονται, ἡ λατρεία τῆς Ἥρας, τῆς Ἀθηνᾶς, τῆς Δήμητρος, τοῦ Βάκχου ἀφανίζεται ἢ παραχωρεῖ εἰς ἄλλην τὰ πρωτεῖα (1). Ἐξ ἐναντίας, οἱ Ἰωνικοὶ λαοὶ κλίνουν πρὸς τοὺς θεοὺς τοῦ παλαιοῦ Ὀλύμπου· ὁ δὲ κατ' ἐξοχὴν αὐτῶν θεὸς δύναται νὰ ὀνομασθῇ ὁ Ποσειδῶν (2). Διὰ τούτου δὲ ἐπισφραγίζονται ὅσα εἶπομεν περὶ τοῦ ἀνατολικοῦ χαρακτῆρος τοῦ Ἰωνικοῦ πολιτισμοῦ. Ὁ Ποσειδῶν εἶναι ὁ θεὸς τῆς θαλάσσης, τοῦ ὕδατος· κατὰ δὲ τὴν τῶν Ἰνδῶν μυθολογίαν, τὸ ὕδωρ εἶναι τὸ πρῶτον τῶν πραγμάτων στοιχεῖον (Urelement)· τὸ αὐτὸ ἐδογματίζον καὶ οἱ Αἰγύπτιοι (3). Τὸ δόγμα τοῦτο τόσον πολὺ ἐρρίζωθη εἰς τοὺς Ἴωνας, ὥστε ἀπὸ τὴν θρησκείαν των μετέβη εἰς τὴν φιλοσοφίαν των· ὁ Θαλάσης ἐκήρυττεν ἐπίσης τὸ ὕδωρ ἀρχὴν τοῦ παντός. Τί δὲ σημαίνει τὸ ὕδωρ ὡς σύμβολον, διὰ ν' ἀξιωθῇ τοσοῦτον εἰς τὴν Ἀνατολὴν σέβας; ἢ Ἀνατολή βλέπει ἐν αὐτῷ τὸ σύμβολον τοῦ πανθεισμοῦ· καθότι, ὡς λέγει ὁ Ρίττερ, τὸ ὕδωρ, ὡς στοιχεῖον, ἐξαλείφει ἀπανταχοῦ τὴν ἀτομικότητα (4).

Ἀκολουθοῦντες ἤδη τὴν ἀντίθεσιν τοῦ Ἰωνισμοῦ καὶ τοῦ Δωρισμοῦ ἀπὸ τὸν βωμὸν εἰς τὴν ἀγορὰν, δὲν ἀπαιτεῖται νὰ

(1) Müller, T. I. σ. 398, 399, 402, 403

(2) Müller, σ. 238, 262, 403.

(3) Creuzer, T. I. σ. 402.

(4) Ritter, Erdkunde, προοίμ.

ἐξετάσωμεν μίαν πρὸς μίαν ὅλας τὰς πολιτείας ὅσαι ἐβλάστησαν ὑπὸ τὸν ἑλληνικὸν ἥλιον. Ἡ Σπάρτη καὶ αἱ Ἀθῆναι ἰσοῦ αἱ δύο μεγάλαι πολιτεῖαι ἐν αἷς ἡ ἱστορία ἐνεσάρκωσε τὰ δύο πολέμια στοιχεῖα· αἱ ἄλλαι ἑλληνικαὶ πολιτεῖαι εἶναι ἀπομίμησις καὶ ἀπόρροια αὐτῶν, εἶναι οἱ δορυφόροι τῶν δύο μεγάλων ἀστέρων τοῦ ἑλληνικοῦ στερεώματος.

Εἰς τοὺς Ἴωνας λοιπὸν ὁ λαὸς εἶναι ὁ κυριάρχης· αἱ πολιτεῖαι αὐτῶν καθαρὰ δημοκρατία. Τὸ ἄτομον θεωρεῖται ὡς ὄργανον τοῦ λαοῦ· ἂν μεταχειρισθῇ τὴν μεγαλοφυΐαν τοῦ ἢ τὰ πλοῦτή τοῦ ἢ τὴν δόξαν τοῦ διὰ νὰ γίνῃ ἀνεξάρτητον καὶ αὐθόπαρκτον, ὁ λαὸς, νέος Κρόνος, κατατρώγει τὸ τέκνον τοῦ. Ὁ ἐξοστρακισμὸς, ἄγνωστος εἰς τοὺς Δωριεῖς θεσμοθεσία (1), εἶναι σύνηθες μέσον εἰς τὰς Ἴωνικὰς πολιτείας δι' οὗ ἀποκαθιστοῦν τὴν ἰσότητα· εἶναι ἡ πολιτικὴ μεθερμηνευσίς τοῦ οὐρανίου μύθου τῆς Νεμέσεως, τῆς φθονεῖας θεᾶς, τῆς ὁποίας ἦτο καθῆκον νὰ τιμωρῇ τὰς ὑπερβολὰς τῆς ἀνθρωπίνου ἀτομικότητος, καὶ νὰ ἐξομαλύνῃ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς κοινωνίας.

Τὸ δὲ δόγμα τῆς εὐτως ἐννοουμένης κυριαρχίας τοῦ λαοῦ ἄλλο δὲν εἶναι παρὰ τὸ δόγμα τοῦ πανθεισμοῦ ἐφηρμοσμένον εἰς τὴν πολιτείαν. Καθ' ὃν τρόπον εἰς τὸν πανθεισμὸν πᾶς τις δύναται νὰ εἴπῃ περὶ παντὸς πράγματος τ ο ὕ τ ο ε ἶ ν α ι θ ε ο ς, οὕτως εἰς τὰς Ἴωνικὰς πολιτείας πᾶς τις ἠδύνατο νὰ εἴπῃ περὶ παντὸς πολίτου αὐτὸς εἶναι κυριάρχης. Ὅθεν ἔπεται ὅτι ἡ πολιτεία τῶν Ἰώνων ἦτον ἀπόρροια τῆς θρησκείας των, ἣτις παλιν ἦτο καὶ αὐτὴ ἀπόρροια τῆς ἀνατολικῆς ιδέας, τὴν ὁποίαν οἱ Ἴωνες ἀντιπροσωπεύουσιν εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Ἡ αὐτὴ ἢ καὶ μεγαλητέρα ἐνότης καὶ ἀρμονία μεταξὺ πολιτείας καὶ θρησκείας ὑπῆρχε παρὰ τοῖς Δωριεῦσιν. Οἱ Λακεδαιμόνιοι ἐκαυχῶντο ὅτι οἱ νόμοι αὐτῶν ἀπέρρεον ἀπὸ

(1) Müller, T. 2, σ. 145, 220

τὸ μαντεῖον τοῦ Ἀπόλλωνος, ὠνόμαζον δὲ διὰ τοῦτο αὐτοὺς πυθοχρήστους (1). Κατὰ τὴν γνώμην τοῦ Μύλλερ εἶναι πιθανόν, ὅτι καὶ κατὰ τὸν ἐξωτερικὸν τύπον ἦσαν συντεταγμένοι ἐν εἴδει συμβουλῆς ἢ ἀποκαλύψεως τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν Λυκούργον ἢ τὸν λαόν (2). Εἰς τοῦτο δὲ δὲν περιωρίζετο ἡ ἐπιβρῶν τοῦ χρησμῶ ἐπὶ τῶν θεσμῶν· ἐξηκολούθει αὕτη ἐνεργοῦσα διὰ τῶν οὕτω λεγομένων Πυθίων, οἵτινες ἐκλέγοντο παρ' αὐτοῦ τοῦ βασιλέως, καὶ ἐπέμποντο περιοδικῶς εἰς Δελφοὺς νὰ συμβουλευθῶσι τὸ μαντεῖον καὶ ἀναφέρωσι τὰ χρησμοδοτήματα αὐτοῦ, τὰ ὅποια παρ' αὐτῶν θρησκευτικῶς ἐφυλάττοντο. Τοσαύτη δὲ ἦτο τῶν τεσσάρων τούτων ἀρχόντων ἡ σημασία, ὥστε, πάρεδροι τῶν βασιλέων καὶ τῆς Γερουσίας, ἐσυσσίτουν μετὰ τῶν πρώτων (3).

Καθὼς δὲ ἡ Ἰωνικὴ πολιτεία εἶναι μεθερμηνεύσις τῆς πανθεϊστικῆς αὐτῶν λατρείας, οὕτως ἡ Δωρικὴ πολιτεία εἶναι πιστὸν ἀπεικόνισμα τῆς λατρείας τοῦ Ἀπόλλωνος ἡτοὶ τῆς ἀτομικότητος.

Ὁ ἰδανικὸς τύπος τῆς Δωρικῆς πολιτείας εἶναι ὁ κόσμος· τοῦτο ἐκφράζει ὁ βασιλεὺς Ἀρχίδαμος λέγων παρὰ τῷ Θουκυδίδῃ: « κάλλιστον γὰρ τόδε καὶ ἀσφαλέστατον, πολλοὺς ὄντας ἐν ἑκόντῳ χρωμένους φαίνεσθαι » (Β', 14.). Διὰ τοῦτο λέγει ὁ Ἡρόδοτος « φράσαι τῷ Λυκούργῳ τὴν Πυθίαν τὸν νῦν κατεστεῶτα κόσμον Σπαρτιήτησι » (Α', 65.) Διὰ τοῦτο καὶ ὁ ὑπέρτατος τῶν Κρητῶν ἀρχῶν ὠνομάζετο κόσμος. Ὁ δὲ κόσμος οὗτος ἐκφράζει τὴν τάξιν, τὴν ἀρμονίαν, ἣν τὸ ἄτομον διὰ τῆς μεγαλοφυΐας του ἐπιβάλλει εἰς τὸ πλῆθος, εἰς τὸν λαόν· διὰ τῆς λέξεως ταύτης χαρακτηρίζε-

(1) Φοίβου ἀκούσαντες πυθωνόθεν οἴκαδ' ἐνεικαν
Μαντείας τε θεοῦ καὶ τελέεντ' ἔπεα.

Οὕτως ὁ Τυρταῖος παρὰ Πλουτ. Λυκούργ. 5'.

(2) Müller, T. 2. σ. 18.

(3) Δύτ.

ται ἡ φύσις τῆς δωρικῆς πολιτείας, ἐν ἣ ἡ ἀποκάλυψις τῆς ἀληθείας, ἤτοι ὁ νόμος, δὲν πορεύεται ἀπὸ τοῦ λαοῦ πρὸς τὸ ἄτομον, ὡσπερ εἰς τὰς ἰωνικὰς πολιτείας, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ ἀτόμου πρὸς τὸν λαόν.

Ἐντεῦθεν ἔπεται ὅτι ἡ δωρικὴ πολιτεία εἶναι ὀλιγαρχία, ἀριστοκρατία, ἤτοι κράτος μερικῶν διὰ σοφίας, εὐγενείας ἢ πλούτου διακεκριμένων ἀτόμων ἐπὶ τοῦ πλήθους. Αἱ ὀλιγαρχίαι αὗται ἔχουν ἐπὶ κεφαλῆς ἓνα ἢ δύο βασιλεῖς, ὧν ὁμῶς ἡ κυριαρχία δὲν ἐκπηγάζει ἀπὸ τὸν λαὸν ἀλλ' οὐρανόθεν, ἀπὸ τὸν Ἀπόλλωνα, τὸ ἐγώ (1). Οἱ νόμοι ἀπορρέουσιν ἀπὸ τὴν Γερουσίαν· ὁ λαὸς δὲν δύναται παρὰ νὰ ἐγκρίνη ἢ ν' ἀπορρίψη· τὸ δὲ δικαίωμα τῆς προτάσεως (initiative) ἀνήκει εἰς τὴν ἀριστοκρατίαν (2). Ἡ θέλησις τοῦ λαοῦ θεωρεῖται ὡς τυφλὸν τι, αὐθαίρετον καὶ ἄμορφον (3), τὸ ὁποῖον εἶναι ἔργον τοῦ συντάγματος νὰ σπαργανώσῃ, ὥστε ὁ λαὸς νὰ μείνῃ ὡσάν μαλακὸν φύραμα εἰς τὰς χεῖρας τοῦ ἀτόμου.

Αὕτη δὲ εἶναι ἡ αἰτία δι' ἣν αἱ δωρικαὶ πολιτεῖαι ὁμοιάζουν σχολεῖα ἢ ἐκπαιδευτικὰ καταστήματα. Σκοπὸς αὐτῶν εἶναι ἡ ἀνατροφή, ἡ ἀνάπτυξις τῆς ἀτομικότητος· ἐντεῦθεν οἱ τῶσσι θεσμοὶ διὰ νὰ μορφόνουν ἄτομα, ἐν οἷς τὸ ἐξωτερικὸν κάλλος νὰ ᾔῃ ἀντανάκλασις τῆς ἠθικῆς ἁρμονίας.

Εἶναι προσοχῆς ἄξιον νὰ ἐρευνήσῃ τις εἰς τοὺς ποινικοὺς νόμους Δωριέων καὶ Ἰώνων, τ' ἀντίθετα ἀποτελέσματα τῆς γεννητικῆς ιδέας τῶν δύο τούτων φυλῶν. Ἐνῶ ἐν Ἀθήναις οἱ νόμοι τοῦ Δράκοντος, χωρὶς ποσῶς νὰ σέβωνται τὴν ἀνθρώπινον ἀτομικότητα, τιμωροῦν διὰ τοῦ θανάτου τὰ μικρότερα ἐγκλήματα, ἡ ἀτομικότης εἶναι τόσον ἱερὰ εἰς τὰ ὄμματα τῶν σπαρτιατικῶν νόμων, ὥστε εἰς σπανιωτάτας περιστάσεις

(1) Müller αὐτ. σ. 100.

(2) Αὐτ. σ. 85, 86.

(3) « Die blindende Willkühr der unverständigen Masse » αὐτ. σ. 90.

ἐπιβάλλουσι κεφαλικάς ποινάς· ἡ ἀρχὴ τῆς ἐξιλάσεως μετέβη ἀπὸ τὴν λατρείαν τοῦ Ἀπόλλωνος εἰς τὴν ἀπόρροϊαν αὐτῆς, τὴν δωρικὴν νομοθεσίαν (1).

Μέχρι τοῦδε ἀπὸ τοῦς θρησκευτικοῦς καὶ πολιτικοῦς θεσμοῦς ἐξηγάγομεν διὰ συμπερασμάτων τὸν ἀντίθετον χαρακτῆρα τῶν στοιχείων τῆς ἑλληνικῆς δυάδος· εἰς τὴν φιλολογίαν ἤδη θέλομεν ἀκούσει αὐτὴν τὴν φωνὴν τῶν δύο ἐχθρικοῦν φυλῶν· θέλομεν ἀκούσει ἀπὸ τὸ ἴδιον αὐτῶν στόμα τὴν ἐπικύρωσιν τῶν διίσχυρισμῶν μας.

Ἡ λυρική, ἡ ἐποποιία, ἡ τραγωδία εἶναι αἱ τρεῖς μεγάλαί ἐκβολαὶ δι' ὧν ὁ ποταμὸς τῆς ποιήσεως χύνεται εἰς τὰς γενεάς. Οὕσα δὲ ἡ ποίησις τῆς ἀνθρωπότητος φωνή, πρέπει διὰ τῶν τριῶν αὐτῆς κλάδων ν' ἀπεικονίζῃ τὴν μεγάλην Τριέδα, δι' ἧς ἡ ἀνθρωπότης εἶναι ὁ τύπος τοῦ Θεοῦ.

Καὶ τῶντι, ποῖον ἄλλον εἶναι τῆς λυρικῆς τὸ ἀντικείμενον παρ' ἡ ἐκφρασις τῶν εἰσθημάτων καὶ τῶν παθῶν τοῦ ἀτόμου; Εἰς αὐτὴν ἐμπιστεύεται τοῦτο τὰς πρὸς τὸν Ὑψιστον εὐχὰς του· δι' αὐτῆς ἀντηχοῦν εἰς τὸν κόσμον τὰ ἐρωτικά του παράπονα. Ποτὲ μὲν εὐωχούμενον στέφει τὸν κύλικα μὲ ρόδα, καὶ κηρύσσει εἰς τὸν κόσμον τὴν φιλοσοφίαν τῆς ἡδονῆς καὶ τοῦ ἐγωϊσμοῦ· ποτὲ δὲ κλαίει ἐπὶ τάφων τὸ μηδὲν τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων. Εἰς ὅλας ὁμως τὰς ὑποδιαίρέσεις ταύτας τῆς λυρικῆς, τὸ ἄτομον εἶναι αἰωνίως τὸ κέντρον τοῦ ποιήματος· αἱ εἰκόνας, αἱ μεταφοραὶ, ὅσας ἡ ποιητικὴ εὐφυΐα συλλέγει εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ εἰς τὴν γῆν, στρέφονται ὅλοι περι τὸν ἄξονα τοῦ ἐγώ.

Ἡ ἐποποιία ἐξ ἐναντίας ἀγαπᾷ νὰ περιγράψῃ τὰς μεγάλας τῶν λαῶν κινήσεις, δι' ὧν ἄρχεται νέα τις ἐποχὴ εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ

(1) Müller, T. 2. σ. 226—227.

κόσμου. Ἄς ἐκλέξωμεν τὰς περιφημοτέρας ἐποποιίας· εἴτε ἀντικείμενον αὐτῶν ἦτον ἡ ἐκστρατεία τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῆς Τροίας, ἢ ἡ ἐπάνοδος αὐτῶν εἰς τὰς ἐστίας των, εἴτε ἡ φυγή Τροϊκῆς ἀποικίας εἰς τὰς ὄχθας τοῦ Τιβέριδος, εἴτε αἱ νίκαι τῶν σταυροφόρων εἰς τὴν Παλαιστίνην, εἴτε οἱ Πορτογάβοι ἀνακαλύπτοντες τὰς ἀνατολικὰς Ἰνδίας, γεγονότα ἅπαντα μεταβαλόντα κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἦττον τὸ πρόσωπον τῆς οἰκουμένης, πάντοτε ὁ ἀληθὴς τοῦ ποιήματος ἦρως εἶναι ὁ λαός. Τὰ ἄτομα δὲν φαίνονται εἰμὴ ὡς ὄργανα τῆς θείας Προνοίας. Ἐνῶ εἰς τὴν λυρικὴν ἦσαν τὸ κέντρον τοῦ ποιητικοῦ συστήματος, στρέφονται ἤδη, εὐπειθεῖς δορυφόροι, περὶ τὸν νέον ἥλιον, τὸν λαόν, καὶ παρ' αὐτοῦ λαμβάνουν τὴν ζωὴν καὶ τὸ φῶς.

Ἡ τραγωδία τέλος εἶναι τῆς λυρικῆς καὶ τῆς ἐποποιίας ἡ ἔνωσις· μᾶς παριστάνει ἐπὶ τῆς σκηνῆς τὸ ἄτομον καὶ τὸν λαόν, μᾶς δίδει τὸ θέαμα τῆς πάλης αὐτῶν. Καθ' ὅσον ὁμως ἡ τραγωδία ἀνήκει εἰς ἐποχὴν καθ' ἣν ἐπικρατεῖ τὸ ἓν ἢ τὸ ἕτερον τῶν δύο στοιχείων, τὸ λυρικὸν ἢ ἐπικὸν αὐτῆς μέρος ἀντιποιεῖται τὰ πρωτεῖα. Διὰ τοῦτο ἡ λεγομένη κλασικὴ τραγωδία εἶναι ὅλη λυρικὴ, ἡ δὲ ῥωμαντικὴ εἶναι ὅλη σχεδὸν ἐποποιία.

Τούτων οὕτω δοθέντων, ἠδυνάμεθα ἐκ τῶν πρωτέρων νὰ ἰσχυρισθῶμεν ὅτι ἡ λυρικὴ ἔπρεπε νὰ ἦναι ἰδία τῶν Δωριέων, ἡ ἐποποιία τῶν Ἰώνων, ἡ δὲ τραγωδία κοινὴ, ἂν καὶ διάφορος, εἰς ἀμφοτέρας τὰς φυλάς.

Δὲν ἠθέλαμεν δὲ λανθασθῆ· ἡ λυρικὴ ἦτον ἡ ἐθνικὴ τῶν Δωριέων ποίησις, εἰς τρόπον ὥστε λυρικὴ καὶ Δωρικὴ ποίησις κατήντησαν συνώνυμα (1). Δι' αὐτὸν τὸν λόγον ἡ Δωρικὴ διάλεκτος εἶχε τόσον πολὺ συνταυτισθῆ μὲ τὸ εἶδος τοῦτο τῆς ποιήσεως, ὥστε ὁ λυρικὸς ποιητὴς, ὁποιαδήποτε καὶ ἂν ἦτον ἡ πατρίς του, δὲν ἠδύνατο εἰς ἄλλην διάλεκτον νὰ συγγράψῃ.

[1) Müller, T. 2. s. 371, 375.

Εἶναι δὲ ἀνάγκη νὰ προσθέσωμεν ὅτι ὁ Πίνδαρος ἦτο Δωριεὺς;

Ἐξ ἐναντίας, ἡ ἐποποιία ἦτο τέκνον τοῦ Ἴωνικοῦ πολιτισμοῦ. Ἀπὸ τὴν Ἴωνίαν ἐξῆλθον αἱ μεγάλαι τῆς Ἑλλάδος ἐποποιίαι· εἰς Ἴωνικὴν διάλεκτον συνετάττοντο καὶ ἐψάλλοντο. Καθὼς δὲ εἰς τὴν Ἴωνικὴν θρησκείαν ὁ λαὸς ἦτο θεός, εἰς τὴν Ἴωνικὴν πολιτείαν ὁ λαὸς ἦτο νομοθέτης, οὕτω καὶ εἰς τὴν Ἴωνικὴν ποίησιν ὁ λαὸς ἔπρεπε νὰ ἦναι ὁ ποιητής· ὡς ἐκ τούτου δὲ παραδεχόμεθα μὲ ἀνοικτὰς ἀγκάλας ὡς ἀπροσδόκητον τῶν ἀρχῶν μας ἐπικύρωσιν τὴν τοῦ Βίχου ἀνακάλυψιν, ὅτι ὁ Ὅμηρος δὲν ὑπῆρξε μέγα τι ἄτμον, ἀλλὰ μέγας λαὸς, ὁ Ἴωνικὸς λαός (1).

Τῆς Σικυωνίας ἡ Δωρικῆς τραγωδίας δὲν μᾶς ἄφησεν ὁ χρόνος ἴχνος οὐδὲν, ἐξ οὗ νὰ κρίνωμεν περὶ τῆς φύσεως αὐτῆς· μόνον, ἐὰν δώσωμεν πίστιν εἰς τὰς γνώμας τινῶν πεπαιδευμένων, ἦτον εἶδος διθυραμβικοῦ ἢ λυρικοῦ ποιήματος (2). Τ' ἀριστουργήματα ὅμως τῆς ἀττικῆς τραγωδίας διῆλθον τὴν μακρὰν τῶν αἰώνων σειρὰν· εἰς τρόπον ὥστε δυνάμεθα νὰ ζητήσωμεν ἐν αὐτοῖς τὴν ἐπικύρωσιν τῆς θεωρίας μας. Ἄς σπυσωμεν λοιπὸν νὰ ἴδωμεν ζῶσαν ἐπὶ τῆς ἀττικῆς σκηνῆς τὴν αὐτὴν τοῦ ἐγὼ καὶ τοῦ λαοῦ πάλην, ἣν μέχρι τοῦδε ἐπεδείξαμεν εἰς τὸν σκέλετον τῆς ἱστορίας.

Πρέπει ὅμως πρότερον ν' ἀνακαλύψωμεν τὸ δραματικὸν ἔνδυμα ὑπὸ τὸ ὁποῖον οἱ δύο ἀδελφοὶ ἐχθροὶ παρίστανται εἰς τὴν σκηνήν.

Ἡ πάλη τοῦ ἐγὼ μετὰ τοῦ οὐκ ἐγὼ, γίνεται ἐπὶ τῆς σκηνῆς πάλη τῶν ἡρώων, ἀπογόνων τοῦ Διὸς, μετὰ τῆς Εἰμαρμένης, τῆς Νεμέσεως. Ὁ λαὸς δὲ εἶναι ὁ χορὸς ὅστις

(1) Διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν ἢ εἰς πεζὸν λόγον ἐποποιία, ἦτοι ἡ ἱστορία, χρεωστεῖ τὴν γέννησιν καὶ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς εἰς τοὺς Ἴωνας καὶ ὅχι εἰς τοὺς Δωριεῖς. Müller, T. 2. σ. 383.

(2) Müller, αὐτ. σ. 368.

τοὺς ἥρωας παραβαίνοντας τοὺς νόμους τῆς τρομερᾶς ταύτης θεότητος νουθετεῖ καὶ προτρέπει νὰ μὴν ἀποσείσωσι τὸν ζυγὸν ἐκεῖνον; ὑφ' ὃν ὁ κόσμος ὅλος κλίνει τὸν αὐχένα· καθότι ὅλα τὰ δυστυχήματα εἶναι τῆς ἀπειθείας ταύτης ἀποτέλεσμα (1). Ποῖον δὲ εἶναι, κατὰ τὸν χορὸν, τὸ ἀλάνθαστον μέσον δι' οὗ δύναται τις ν' ἀποφύγη τὰ δεινὰ τοῦ ἀνθρωπίνου βίου; Πρέπει νὰ γίνῃ τις λαός· ὁ ἥρωας πρέπει νὰ βυθισθῇ ἐκ νέου εἰς τὸ πλῆθος· ὁ κεραυνὸς δὲν ἀποτεφρώνει παρὰ τοὺς ἐπὶ τοῦ πλήθους ὑψόνοντας τὴν ὑπερήφανον κεφαλὴν. Ἴδέτε ποτὲ εἰς ἑλληνικὴν τραγωδίαν τὴν δυστυχίαν ἐντὸς τῆς καλύβης τοῦ λαοῦ; ἢ δυστυχία δὲν κατοικεῖ παρὰ τῶν ἡρώων τὰ χρυσόροφα δώ-

(1) Παράδειγμα ἀπειθείας εἰς τὸ οὐκ ἐγὼ εἰμαρμένην.

. . . . παλαιγενῆ γὰρ λέγω
 Παρασσίαν ὠκύποινον·
 αἰῶνα δ' ἐς τρίτον μένει.
 Ἄπολλωνος εὔτε Λάϊος
 βία, τρίς εἰπύκτος νέ
 μεσομφάλοισι πυθικοῖσι
 χρηστηρίοισι, θνάσκοντα γέν-
 νας ἄτερ, σώζειν πόλιν,
 κρατηθεὶς ἐκ φίλων ἄβουλίαις,
 ἐγείνατο μὲν μόρον αὐτῶ,
 πατροκτόνον Οἰδιπόδαν.

Δίσχο. ἐπτὰ ἐπὶ Θήβας 5. 742.

Παράδειγμα ἀπειθείας εἰς τὸ οὐκ ἐγὼ φύσειν.

Νῦν κακῶν ἔοικε πηγὴ, πᾶτιν εὐρῆσθαι φίλοις.
 Παῖς δ' ἐμὸς (Ξέρξης) τάδ' οὐ κατειδῶς ἤνυσεν νέω θράσει·
 Ὅστις Ἑλλήσποντον ἱερὸν, δοῦλον ὡς, δεσμώμασιν
 ἠλπίσει σχῆσειν, ῥέοντα Βόσπορον ῥόον θεοῦ.
 Καὶ πόρον μετεβρύθμιζε, καὶ πέδασι σφυρηλάτοις
 Περιθαλῶν, πολλὴν κέλευθον ἤνυσεν πολλῶν στρατῶν·
 Θνητὸς ὢν βεῶν δὲ πάντων ὤψε', οὐκ εὐβουλίχ,
 Καὶ Ποσειδῶνος κρατήσειν· πῶς τάδ' οὐ νόσοι φρενῶν
 Εἶχε παῖδ' ἐμόν;
 Πέρσαι 5. 745

ματα (1). Ἐντεῦθεν δὲ καταλαμδάνων τοὺς ἥρωας τρέμος τῆς Νεμέσεως, τῆς Ἀδραστείας, τῆς Εἰμαρμένης· ἐντεῦθεν ἡ ἐπιμέλεια αὐτῶν ν' ἀποφύγῃσι πᾶν ὅ,τι δύναται νὰ τοὺς διακρίνη παραπολὺ ἀπὸ τὸ πλῆθος, καὶ νὰ ἐπισύρῃ εἰς αὐτοὺς τὸ βλέμμα τῆς φθονεραῆς θεότητος (2). Ἡ Κλυταιμνήστρα σφώνει πορφυροῦς τάπητας ἔμπροσθεν τοῦ συζύγου τῆς Ἀγαμέμνονος· αὐτὸς ὁμῶς πεφοδισμένος ἐκφωνεῖ·

· · · Θεοὺς τοι τοῖσδε τιμαλφεῖν χρεών.

Ἐν ποικίλοις δὲ θνητὸν ἔντα κάλλεσιν

Βαίειν, ἐμοὶ μὲν οὐδαμῶς ἄνευ φόβου.

(1) Τὸ δ' ὑπερκέτῃς κλύειν εὖ,
βαρὺ· βάλλεται γὰρ ὄσσοις
διόθεν κεραυνός·
κρίνω δ' ἄφθονον ὄλβον.

Δίσχο. Ἀγαμέμν. σ. 470.

Λίκα δὲ λαμπει μὲν ἐν
δυσκάπνοισι δώματιν,
τὸν δ' ἐναίσιμον τίει
βίον· τὰ χρυσόπαστα δ' ἐ-
σθλά σὺν πόνῳ χερῶν
παλιντρόποις δμμάσι λι-
ποῦσα, ὅσια προσέβα

(αὐτ. σ. 773.)

(2) Ἡ σοφός, ἡ σοφός ἦν,
ὅς πρῶτος ἐν γνώμα
τοῦδ' ἐδάστασε καὶ γλῶσσαν διεμυθολόγησεν,
ὡς τὸ κηδεῦσαι καθ' ἑαυτὸν ἀριστεύει μακρῶ·
καὶ μήτε τῶν πλοῦτῳ διαθρυπτομένων
μήτε τῶν γέννα μεγαλυνομένων
ὄντα χερυήσαν ἐραστεῦσαι. Προμ. Δεσμ. σ. 888.

Θί προσκυνοῦντες τὴν Ἀδράστειαν σοφοί. αὐτ. σ. 936.

Διὰ τοῦτο λέγει ὁ Ὀράτιος περὶ τοῦ χοροῦ (art. poet.)·

Ille dapas laudet mensae brevis, ille salubrem
Justitiam, legesque et apertis otia portis,
Ille tegat commissa, deosque precetur et oret
Ut redeat miseris, abeat fortuna superbis.

Λέγω κατ' ἄνδρα, μὴ θεὸν, σέβειν ἐμέ.
 Χωρὶς ποδοψήστρων τε καὶ τῶν ποικίλων
 Κληδῶν αὔτει' καὶ τὸ μὴ κακῶς φρονεῖν,
 Θεοῦ μέγιστον δῶρον· ὀλβίσει δὲ χρῆ
 Βίον τελευτήσαντ' ἐν εὐεστοῖ φίλῃ.
 Εἰ πάντα δ' ὡς πράσσοιμ' ἄν, εὐθαρσῆς ἐγώ.

τέλος δὲ εἰς τὴν ἐπιμονὴν αὐτῆς ἐνδίδει μὲ αὐτὰς τὰς λέξεις

Ἄλλ' εἰ δοκεῖ σοι ταῦθ', ὑπαί τις ἀρβύλας
 Λύοι τάχος πρόδουλον ἔμβασιν ποδός.
 Ἐὖν τοῖς δὲ μ' ἐμβαίνονθ' ἀλουργέσιν, θεῶν
 Μὴ τις πρόσωθεν ὄμματος βάλοι φθόνοσ.
 (Αἴσχ. Ἄγαμέμν.)

Ὡσαύτως ὁ Φιλοκτήτης παραδίδων εἰς τὸν Νεοπτόλεμον τοῦ
 Ἡρακλέους τὰ περίφημα ὄπλα, τὸν λέγει·

Ἴδου δέχου, παῖ· τὸν φθόνον δὲ πρόσκυσον,
 Μὴ σοι γενέσθαι πολύπον' αὐτὰ, μηδ' ὅπως
 Ἐμοί τε, καὶ τῷ προσθ' ἐμοῦ κεκτημένῳ·
 (Σοφ. Φιλοκτ. σ. 776.)

Τοιαύτη ὑπῆρξεν εἰς τὸν ναὸν, τὴν ἀγορὰν, τὴν φιλολο-
 γίαν, τὴν δραματικὴν σκηνὴν ἢ ἀντίθεσις τῶν δύο στοιχείων
 ἐξ ὧν σύγκειται ὁ ἑλληνικὸς πολιτισμὸς, ἀντίθεσις, ἣτις μόνη
 ἐξηγεῖ τὰς προόδους τῆς Ἑλλάδος εἰς τὰς ἐπιστήμας, τὰ
 γράμματα, τὰς τέχνας, ἀλλὰ συγχρόνως τὴν παρακμὴν καὶ
 τὴν πτώσιν αὐτῶν. Μετὰ τὴν κατὰ τοὺς μηδικοὺς πολέμους
 ἔνωσιν τῶν δύο φυλῶν διὰ ν' ἀντικρούσουν τὴν ἐπίθεσιν τῆς
 Ἀσίας, ἐφάνη ὡσάν τὸ κοινὸν τοῦτο βάπτισμα εἰς τὴν αἵμ'·
 τῶν βαρβάρων νὰ συνέδεσε μεταξὺ αὐτῶν νέους ἀδελφότητος
 δεσμοὺς, καὶ νὰ ἔπνιξε τὰς παλαιὰς ἔριδας. Αἱ δύο ἰδέαι αἰ

ὑπὸ τὸν Ἴωνισμόν καὶ τὸν Δωρισμόν κρυπτόμεναι, φθάσασαί εἰς τὴν ἀκμὴν τῆς ἐσωτερικῆς αὐτῶν ἀναπτύξεως, ἀπελπίσθησαν διὰ μίαν στιγμὴν νὰ νικήσωσιν ἀλλήλας· καὶ διὰ τοῦτο ἐβρίφθησαν ἢ μία εἰς τὰς ἀγκάλας τῆς ἄλλης. Ἐντεῦθεν ἡ ἄρμονία, ἡ χαρὰ, τὴν ὁποίαν πνέουσιν τὰ ἔργα τῆς μεταξὺ τοῦ μηδικοῦ καὶ τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου περιλαμβανομένης περιόδου. Ἀπαραλλάκτως, καὶ ὁ λαὸς μηκέτι νικηθεὶς, τὸ ἐγὼ μηκέτι νικητῆς συνέτρεξεν εἰς τὰ μεθόρια τοῦ μεσαιῶνος καὶ τῆς νέας ἱστορίας νὰ δημιουργήσῃ τὸν ἀθάνατον αἰῶνα τοῦ Λέοντος Γ΄.

Μόλις ὁ Φειδίαις εἶχεν ἐγγράψῃ εἰς μάρμαρον τὴν ἐποχὴν ταύτην τῆς ἀνακωχῆς μεταξὺ τῶν δύο ἐχθρικῶν στοιχείων, καὶ ὁ πόλεμος ἐξεβράγη. Πολλοὶ πολλὰ εἶπον περὶ τῆς αἰτίας τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου· τὸ καθ' ἡμᾶς, θεωροῦμεν αὐτὸν ὡς ἀναπόφευκτον συνέπειαν τῆς ἑλληνικῆς δυάδος. Τὰ ἐξ ὧν ἐσύγκειτο αὕτη στοιχεῖα, φθάσαντα εἰς τὴν ἀκμὴν τῆς ἀναπτύξεώς των, ἔπρεπε νὰ εὔρουν τὴν Ἑλλάδα παραπολὺ στενόχωρον, διὰ νὰ συζήσουν εἰρηνικῶς παρ' ἀλλήλοις.

Τίς ἀγνοεῖ τὸ τέλος τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου; ὁ Δωρισμὸς ἐθριάμβευσεν, ὡς ἔπρεπε· καὶ ἡ Ἑλλάς ἦτις, ὡς ἡ μήτηρ τοῦ Κλεόβιος καὶ τοῦ Βίτωνος, εἶχε συρθῆ ἐφ' ἀμάξης εἰς τὸν γάδον παρὰ τῶν δύο φιλτάτων αὐτῆς τέκνων, εἶδε τοῦ θανάτου τὴν ὠχρότητα εἰς τὰς παρειὰς τοῦ πρωτοτόκου.

Ὅτι δὲ ὁ Ἴωνισμὸς ἔπρεπε νὰ νικηθῆ, τὸ ἀποδεικνύει ἡ ἐσωτερικὴ αὐτοῦ παρακμὴ. Ἐνῶ ὁ πελοποννησιακὸς πόλεμος κατέστρεφεν ἔξωθεν αὐτὸν, ὁ Δωρισμὸς εἰτεχνῶρει ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἐντὸς αὐτοῦ, καὶ ὡς λεπτὸν φάρμακον παρέλυεν αὐτοῦ τὰ μέλη. Εἶναι περίεργον νὰ παρατηρήσῃ τις ὅτι οἱ αἰεταὶ μεγάλοι παρὰ τοῖς Ἀθηναίοις ἀτομικότητες λακωνίζουσιν (1) ὡσὰν ἐνδόμυχος φωνὴ ἀπεκάλυπτεν εἰς αὐτὰς ὅτι ὁ Δωρισμὸς

(1) Müller, T. 2 σ. 185.

ἀντιπροσώπευε τὸ στοιχεῖον τῆς ἀτομικότητος. Ἐνῶς εἰς τὴν θρησκείαν ὁ φόβος τῆς Νεμέσεως καὶ τοῦ φθόνου τῶν θεῶν περιορίζεται βαθμηδὸν εἰς τὴν χορδαῖον λαὸν, εἰς τὴν πολιτείαν συγχρόνως τὸ ἰσχυρὸν ὄπλον τοῦ λαοῦ, ὁ ἐξοστρακισμὸς, πίπτει εἰς ἀχρηστίαν. Ὡσαύτως ὁ χορδὸς, ὅστις εἰς τοῦ Αἰσχύλου τὴν τραγωδίαν ἀπετέλει τὸ κυριώτερον αὐτῆς μέρος, ἀποσύρεται ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἀπὸ τὴν σκηνήν· παρὰ τῇ Εὐριπίδῃ δὲ κατήντησεν ἀπλοῦν παράρτημα, τὸ ὁποῖον δύναται νὰ λείψῃ χωρὶς ἐπαισθητὴν βλάβην τῆς οἰκονομίας τοῦ ποιήματος. Ὁ Ἴωνισμὸς ἦτοι ὁ λαὸς, συνειδὼς τὴν παρακμήν του, ἐγκαταλείπει τὸν ναὸν καὶ τὴν ἀγορὰν καὶ τὴν δραματικὴν σκηνήν.

Δὲν πρέπει ὅμως νὰ πιστεύσωμεν ὅτι ὁ λαὸς ὡμολόγησεν ἀμέσως ἑαυτὸν νενικημένον, καὶ δὲν ὑπερασπίσθη βῆμα πρὸς βῆμα τὸ πεδῖον τῆς μάχης. Αἱ προσπάθειαι μάλιστα τοῦ λαοῦ ἀποδιωχθέντος τῆς τραγικῆς σκηνῆς καὶ ἀποπειρωμένου νὰ ὑψώσῃ ἕτερον προπύργιον κατὰ τῶν σφετερισμῶν τοῦ ἐγὼ, γεννοῦν παράδοξον φιλολογικὸν φαινόμενον· γεννοῦν τὴν ἀρχαίαν κωμωδίαν.

Προτοῦ ὅμως ἐξετάσωμεν τὸν χαρακτῆρα τῆς ἀττικῆς κωμωδίας, ἃς μας συγχωρηθῆ νὰ ὑπεβάλωμεν εἰς τὴν προσοχὴν τοῦ ἀναγνώστου παρόμοιον φαινόμενον, τὸ ὁποῖον αἱ αὐταὶ αἰτίαι παρήγαγον παρὰ τοῖς Δωριεῦσιν.

Εἶναι γνωστὸν ὅτι αἱ Δωρικαὶ πολιτεῖαι ἦσαν ἄθροισις ὀλίγων ἀτόμων κατακτητῶν, ζώντων ἐν τῷ μέσῳ ὀλοκλήρων κατακτημένων λαῶν(1)· οἱ κατακτηθέντες οὗτοι, Περίοικοι λεγόμενοι, δὲν συνεμερίζοντο ποσῶς τὴν κυριαρχίαν· ἀλλ' ἐ-

(1) Διὰ τοῦτο λέγει ὁ Βρασίδας εἰς τοὺς στρατιώτας του. « οἷγε » μηδὲ ἀπὸ πολιτειῶν τούτων ἤκατε, ἐν αἷς οἱ πολλοὶ ὀλίγων ἄρχουσι, » ἀλλὰ πλειόνων μᾶλλον ἐλάσσους, οὐκ ἄλλω τινὲ κτησάμενοι » τὴν δυναστείαν, ἢ τῷ μαχόμενοι κρατεῖν. » Θουκυδ. Δ', 126.

Ψηυχολοῦντο εἰς καλλιέργειαν τῶν ἀγρῶν ἢ εἰς βαναύσους τέχνας, τὰς ὁποίας οἱ δεσπότες ἐνόμιζον ἀναξίας ἑαυτῶν.

Ποῖον ἔπρεπεν ἄρα νὰ ᾔηται τὸ εἰς τὰ πλήθη ταῦτα ἐπικρατοῦν αἴσθημα πρὸς τὰ καταταυραννοῦντα αὐτὰ ἄτομα.; Τὸ τοῦ φθόνου, τὸ ὁποῖον μὴ δυνάμενον ἄλλως πως νὰ φανερωθῇ, ἐζήτει διὰ τῆς χλεύης νὰ καταστήσῃ γελοίους τοὺς δεσπότες των, ὅπως ἔπραττον οἱ Ῥωμαῖοι στρατιῶται, συνοδεύοντες τὸν ἀρχηγόν των ἐπὶ τοῦ θριαμβευτικοῦ ὁμήματος.

Εἰς τὸ αἴσθημα τοῦτο συνέλαβε κατὰ πρῶτον ῥίζαν ὁ ἀπόλογος, δι' οὗ ὁ λαὸς ἐχλεύαζεν ὑπὸ σχήματα ζώων τὰ ἐλαττώματα καὶ τὰ πάθη τῶν ἀρχόντων του. Ὁ Αἴσωπος μᾶς φαίνεται τῆς πρώτης ταύτης ἐποχῆς τὸ σύμβολον. Ζωγραφεῖται εἰς ἄκρον ἄσχημος, διότι ἡ κατακτητικὴ φυλὴ ἐθεώρει ἀποκλειστικὴν αὐτῆς ἰδιοκτησίαν τὴν ἠθικὴν τελειότητα καὶ τὸ φυσικὸν κάλλος (1): διότι, ὡς ἴδομεν, ἡ ἀνθρώπινος μορφή εἶναι ὁ τύπος τῆς ἀτομικότητος, καὶ ἐπομένως ὁ Αἴσωπος, ἦτοι ὁ λαὸς, ἔπρεπε νὰ ἔχη μορφήν ἄσχημον καὶ τῆς ἀνθρωπίνου ἀπέχουσαν. Ὁ Αἴσωπος φιλονεικεῖ μὲ τὸν χρησμὸν τοῦ Ἀπολλωνος, τοῦ ἐγὼ θεοῦ· ἡ δὲ ἔρις τελειώνει μὲ τὸν θάνατον τοῦ Αἰσώπου, δηλαδὴ μὲ τὴν ἥτταν τοῦ λαοῦ.

Σκοπὸς μᾶς δὲν εἶναι ν' ἀποδείξωμεν ὅλας τὰς ἐμφάσεις καὶ τοὺς βαθμοὺς, τοὺς ὁποίους διῆλθεν ἀναπτυσσόμενον καὶ τελειοποιούμενον τὸ αἴσθημα τοῦτο τῶν χυδαίων τῆς Δωρικῆς κοινωνίας τάξεων πρὸς τὰς ἀνωτέρας· ἀρκεῖ νὰ εἴπωμεν, ὅτι τὸν ἀπόλογον διεδέχθη ἡ βουκολικὴ ποίησις· ταύτην δὲ αἱ ἀγροτικαὶ τοῦ Βάκχου ἑορταί, ἐξ ὧν ὡσπερ ἄνθος ἐδλάστησεν ἡ δωρικὴ κωμῳδία (2).

(1) Διὰ τοῦτο οἱ Λακεδαιμόνιοι « τὸ ἀγεννὲς καὶ ἄμορφον παιδάριον, » ἀπέπεμπον εἰς τὰς λεγομένας Ἀποθέτας, παρὰ Ταῦγστον, βαραθρώδη τόπον, ὡς οὔτε αὐτοῖς ζῆν ἄμεινον, οὔτε τῇ πόλει, τὸ μὴ καλῶς εὐθύς εἶναι ἀρχῆς πρὸς εὐεξίαν καὶ ῥώμην πεφυκός. » Πλοῦτ. Λυκούργ. 157.

(2) Müller, T. 2. σ. 345—348.